

Doc. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.
Ústav české literatury a literární vědy FF UK
Jana Palacha 2
116 38 Praha 1

Posudek disertační práce Mgr. Jana Lukavce

V napětí protikladů – recepce G.K.Chestertona v české meziválečné kultuře

Disertační práce Mgr. Jana Lukavce je v nejednom ohledu podnětným příspěvkem k poznání procesu a *proměn horizontů* recepce díla Gilberta Keitha Chestertona v Čechách v letech 1918 – 1938. Hlavním záměrem předkládané disertace je, jak naznačuje již její titul, rekonstrukce vývoje a proměn recepce Chestertonova velmi odlišně a rozporně přijímaného díla v jeho polysémantičnosti a polytendenčnosti, z nichž rezultuje značně různorodé spektrum protikladných a nejednou přímo paradoxních interpretací. Možno říci, že tento záměr se Janu Lukavcovi podařilo uskutečnit: v disertaci před námi vyvstává proměnlivý a provokativní obraz Chestertona na horizontu recepcí jeho díla, integrujícího stejně tak určité ‚subversivní‘ aspekty avantgardního ‚psaní, jako i vyhroceně polemický, pamfletický styl v duchu antiliberálního tradicionalismu nebo naopak postupy, které se dnes jeví jako určitá forma ‚postmoderní‘ travestie jak avantgardního, tak i ‚tradicionalistického‘ typu literárního textu. Také v této polysémantičnosti a polyperspektivnosti možno spatřovat, jak autor v disertaci ukazuje, vysvětlení okolnosti, že Chestertonovo dílo bylo intenzívně recipováno různými, názorově, ideově, esteticky, konfesijně i jinak zásadně odlišnými kruhy recipientů na spektru od krajní pravice, přes liberální střed, až ke krajní levici a avantgardě. Jan Lukavec sleduje generační čtení Chestertona, ideově-estetická hlediska, světonázorová a konfesijní; v návaznosti na Bachtinovu teorii dialogičnosti uvažuje o dialogickém a monologickém typu čtení a ve vztahu k teorii Harolda Blooma o „kreativní“ recepci a v protikladu k tomu o monosémických, ideově (a-ideologicky) „zaslepených“ typech čtení.

Autor rozlišuje v Chestertonově díle dvě základní protikladné tendence: je to jednak tendence k polysémantičnosti ve vztahu k jazyku a světu, jednak tendence k ideologické monosémantičnosti, související s redukcí nazírání ideových, světonázorových nebo konfesijních problémů na jeden úhel pohledu. Velmi zajímavou je v této souvislosti autorova rekonstrukce další výrazně protikladné tendence Chestertonova díla a jeho recepce, kterou J. Lukavec vymezuje a specifikuje prostřednictvím Bachtinovy kategorie karnevalovosti, modifikované pojetím A. Gureviče a antropologa V. Turnera, jako komplementární princip

subverze ve smyslu popření nebo zproblematizování skutečnosti a stávajícího společenského řádu, který však vede k opětné afirmaci, znovupotvrzení a dokonce posílení řádu.

Autorův rekurs k bachtinovské kategorii karnevalovosti je podnětný a relevantní také ve vztahu k recepčně estetickým otázkám: Bachtinem rozvíjená estetika dialogičnosti, vycházející z myšlenky „otevřenosti“ textu a tím jeho dialogičnosti, která zůstává potenciálně neukončitelnou, zakládající specifickou interakci mezi autorem a čtenářem a vytvářející strukturu, v níž se prolínají dva typy zkušeností, sociální a textuální, má – jak se zdá – pro chestertonovskou recepci zvláštní význam a dosah. Vytváření víceznačností, heterogenity, ambivalencí, plurality perspektiv a hlasů patří k signifikantní strategii Chestertonova „psaní“, kterému je vlastní „dialogické“ rozptylování konsolidujícího smyslu textu.

Chestertonovy postavy vyjadřují často, jak Jan Lukavec ukazuje, v jistém smyslu extrémní a antiliberální názory, ale v alianci s humorem a komičností situací jako by tyto názory získávaly právě na ambivalentnosti nebo (paradoxní) „jednoznačné víceznačnosti“. U Chestertona je, jak se zdá, důležitá a konstitutivní právě polarita komična a fantastična, která vytváří poeticko-humornou antitezi k jakémukoliv utopismu „šťastného“ finálního stavu společnosti (Wells, Shaw ad.). Nikoliv „příští“, „šťastný“ svět jako dílo nových konstruktérů společnosti a „inženýrů lidských duší“, ale svět jako „šprým“ smějícího se boha jako v Chestertonově románu *The Napoleon of Notting Hill* (1904). Možná by se i v této souvislosti dalo uvažovat, jak Jan Lukavec naznačuje, o specificky chestertonské *kultuře smíchu*.

K Bachtinově teorii dialogičnosti se J. Lukavec v úvodní kapitole, v níž představuje teoretická a metodologická a východiska své práce, explicitně vztahuje; domnívám se však, že ji mohl ještě důsledněji rozvést ve vztahu k rekonstrukci procesu a proměn horizontů recepce Chestertonova díla. Za zdařilou možno považovat také autorovu reflexi klíčového pojmu hermeneutické esteticky recepce, pojmu „horizontu očekávání“. Nápaditým způsobem se J. Lukavec vztahuje k Bachtinově kategorii karnevalovosti a dialogické ambivalentnosti s souvislosti s Teigovou dualistickou koncepcí české (poetistické) avantgardy jako avantgardy polarit a kontrastů („stavba“ a „báseň“, „konstruktivismus“ a „poetismus“, „rozum“ a „senzibilita“), o kterých Teige píše v programové stati *Naše základna a naše cesta*: kontrasty, které neruší, nýbrž „násobí hodnotu jednotlivých prvků“. Do tohoto kontextu zapadá v jistém smyslu také Chestertonova představa *creatora macrocosmi* jako smějícího se boha, která mohla být blízká Teigovu poetistickému modelu „světa, který se směje“.

Práce obsahuje kapitoly (oddíl *Recepce v Evropě: Česká recepce: obecné předpoklady*), které jsou spíše deskriptivní rekonstrukcí procesu recepce Chestertonova díla v jejích jednotlivých fázích a ideových, kulturně-společenských a kulturně a literárně-historických, ale

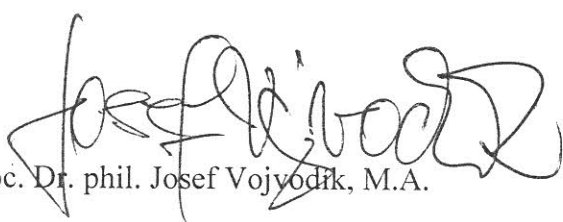
také politicko-ideologických kontextech. Pojem „deskriptivní“ zde znamená, že J. Lukavec nevytváří ve své práci spekulativní interpretační teze, ale snaží se o diferencovanou rekonstrukci geneze a proměn horizontů chestertonské recepcce. Za tímto účelem diskutuje velké množství „paratextů“ (termínem G. Genetta: kritiky, recenze, dobové ohlasy, vyznavačské a interpretační texty, svědectví, vzpomínkové texty, nekrology, doslovy atd.), na jejichž základě rekonstruuje recepčně-historický horizont „čtení“ Chestertonova díla se stálou reflexí primárních textů. Jak autor sám zdůrazňuje, je pokus o vymezení nějaké „objektivně platné“ recepcce a interpretace předurčen k neúspěchu již proto, že žádná aktualizace nebo naopak historizace si nemůže nárokovat objektivnost, protože se děje vždy z perspektivy přítomnosti. Nápaditým způsobem autor různé recepcce (a tím i ‚podoby‘) Chestertona konfrontuje a vytváří tak ‚polyperspektivní‘ metaobraz spisovatele, určovaný paradoxy, antitezemi, kontrasty a protiklady, které jsou vlastní Chestertonovým textům a které jim také – jak se zdá – zaručily stále se obnovující recepci.

Na tyto deskriptivně koncipované kapitoly navazují kapitoly výkladové, tvořící oddíl *Chestertonovo dílo v napětí protikladů*, kde jsou diskutovány hlavní opozice Chestertonova „obrazu“, jak se utvářel v procesu recepcce. Tato část disertační práce tvoří zároveň v jistém smyslu „vstup“ do problematiky chestertonské recepcce v českém literárním a kulturním prostředí. Jan Lukavec sleduje její tři hlavní proudy: avantgardní, „pragmatický“ a konservativní/katolický proud. Zjišťuje a citáty dokládá, že Chesterton byl recipován a diskutován nejen na obou krajních křídlech kulturního a uměleckého spektra, tedy levicovou, marxisticky orientovanou avantgardou, ale také útočně protiavantgardní a ještě více protiliberální konservativně katolickou kritikou a publicistikou. Mezi tyto dva krajní horizonty Chestertonovy české recepcce je „zaklíněn“ horizont „pragmatické“ recepcce (Peroutka, K. Čapek, M. Pujmanová, autoři kolem Lidových novin). Autor v této souvislosti zjišťuje, že nikde nebyl Chesterton tak silně spojován s levou avantgardou jako v českém prostředí a kromě toho, že Chestertonova recepcce představiteli české avantgardy byla pozoruhodně dialogická a pluralistická, třebaže jde o desinterpretaci, což ovšem platí do značné míry také pro interpretaci „pragmatickou“ i katolicko-konservativní. Zde se J. Lukavec vztahuje k recepční teorii „čtení“ H. Blooma, k jeho myšlence produktivní „misreading“, zpochybňující „správnou četbu“, která, pokud vůbec existuje, by byla tou nejslabší. Jestliže avantgardisté četli Chestertona „optikou“ poetismu jako – slovy K. Teiga – „bratra klaunů a akrobatů“, projeví tím výraznou ochotu k „misreading“, k živé četbě Chestertona (v jehož díle vnímali jako dominantní výše zmíněný hedonismus), která je četbou přenesených významů proti kontinuitě, opakování a identifikaci s předchozí tradicí, četbou, která následuje podle Blooma freudovskému „principu slasti“ jako vůdčímu principu

avantgardy vůbec. Naopak nejvíce monologickou a usurpátorskou se jeví, jak J. Lukavec ukazuje, recepcce konservativní (kritikové, soustředění kolem časopisu *Řád*), představující typ silně ideologizujícího a zjednodušujícího čtení.

Zajímavý pohled na proměnu horizontů chestertonské recepcce přináší závěrečná kapitola práce, ve které si Jan Lukavec všímá „postmoderního“ obrazu Chestertona. Hledání „jinakosti“, kritika eurocentrismu, kritika „nutkavé neurózy“ pokroku a totalizující racionality a především pluralismus perspektiv jsou témata a postoje blízké Chestertonovi i postmodernímu myšlení.

Závěrem možno shrnout, že předkládaná disertační práce mgr. Jana Lukavce je **erudovanou, podnětnou a zajímavou** rekonstrukcí proměn horizontů recepcce díla G. K. Chestertona v české meziválečné kultuře, reflektující celou řadu dosud málo známých a málo zkoumaných skutečností, a jak vyplývá z výše uvedeného, doporučuji vřele a **jednoznačně** přijmout práci mgr. Jana Lukavce jako podklad doktorského rigorosa a udělení akademického titulu Ph.D.

Doc. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.

V Praze, 26. října 2006